

Ny Johanneskommentar

Sognepræst, dr.theol. Anders Eyvind Nielsen

Helge Kjær Nielsen, *Kommentar til Johannesevangeliet*, 4. bind i serien: *Dansk Kommentar til det Nye Testamente (DKNT)* under redaktion af Sigfred Pedersen, Århus: Aarhus Universitetsforlag 2007. 678 s. Kr. 398

Abstract: This review-article presents and discusses a new Danish commentary on the Gospel of John written by Helge Kjær Nielsen. The present commentary is the fourth volume in a rather unique Danish series on the New Testament: *Dansk Kommentar til det Nye Testamente* (= DKNT), edited by Sigfred Pedersen. The present review pays credit to the commentary's careful and thorough way of introducing the reader to the Gospel of John, in general, and, in particular, to the symbolic world of ideas and terms to be found in the text and composition of the Fourth Gospel. Mainly the prologue and the farewell discourse are considered to belong to the more successful exegetical parts of the commentary. Although, however, the introductory section of the commentary promises to read and discuss the text of John mainly from the perspective of theological literature, the text-orientated analysis from a communicative point of view tends to be overshadowed by a detail-exegetical discussion concerning grammatical, syntactic and semantic questions. Furthermore, the commentary seems to consider some of the miracles and other supernatural notions in John, besides their function as literary-theological markers in the text, to be historical facts.

Key words: Helge Kjær Nielsen – Commentary – Gospel of John – Literary/Historical/Theological Exegesis – The Narrated Time and The Narrative Time – Religious Texts – Farewell Discourse – Baptism.

Den kommentar, der her skal præsenteres, er ligesom også Mogens Müllers Matthæuskommentar i samme serie orienteret mod den foreliggende tekst. Det er der i og for sig ikke noget nyt i, for alle kommentarer forholder sig som kommentarer selvfølgelig til den givne eller overleverede tekst, der skal belyses. Men med betegnelsen "forelig-

gende tekst” sigtes der her til en synkron tilgang. Det vil som bekendt sige, at man i fortolkningen af teksten søger at medtænke et litterært perspektiv. Med fokus på “den foreliggende tekst” kunne man altså få indtryk af, at der er stillet en tekst-orienteret gennemgang af teksten som et selvberørende litterært univers i udsigt. Tilsyneladende lægger Helge Kjær Nielsen (HKN) da også “vægt på at [ville] udfolde skriftets teologi” i konsekvens af, at der med Joh. er tale om “et stykke forkyndende litteratur” (s. 76).

HKN inddeler kommentargenren i tre kategorier: den første (op til det 18. årh.) er før-kritisk og med fokus på teologiske emner af tematisk-dogmatisk tilsnit. Man gik her umiddelbart ud fra, at evangelierne tegnede en pålidelig gengivelse af historien om Jesus. Den anden kategori (19.-20. årh.) er derimod hovedsagelig præget af de såkaldte historisk-kritiske spørgsmål. Noget tyder på, at forfatteren nok føler sig mest hjemme i denne arbejdsform. I den tredje og nyeste kategori er teksten læst som litteratur, det vil sige: læst som en sammenhængende og fremadskridende fremstilling med en iboende struktur og/eller et kommunikativt sigte. HKN ønsker at trække på alle tre kommentarkategorier for så vidt, som det måtte tjene fortolkningen, som det hedder.

Ifølge forfatterens forord er bogen tilegnet de teologistuderende i Århus. Fremstillingsformen er da også kendetegnet ved et præcist og let tilgængeligt sprog, nærmest støvsuget for trykfejl. Jeg er kun stødt på ganske få, (s. 106 note 118 “været” og ikke “være”; s. 139 note 73 står “er” med græsk epsilon; s. 290, 3. linje for oven har et verbum for meget, “har”; s. 598, 2. linje for neden, forkert orddeling, “fortællinger”; s. 628 linje 2 foroven ligeledes forkert orddeling, “egen-tlige”). Til trods for kommentargenrens saglige slægtskab med hånd- eller opslagsbogen som redskab kan den foreliggende kommentar på grund af sit læsevenlige sprog indbyde til en fortløbende gennemlæsning. Parenteser af refererende og filologisk art holdes på et niveau, der på ingen måde forstyrrer læsningen.

Som hos Müller er også HKN’s kommentar klart og overskueligt disponeret. Indholdsfortegnelsen er fyldig, detaljeret og taget sammen med kapitel- og versmarkeringen af den tekst, der fortolkes, er der tale om en glimrende vejviser til resten af bogen. Desuden følger en dækkende fortegnelse over forkortelser og bagerst i bogen en litteraturliste på 31 sider. Noteapparatet med referencer, korte markeringer og forklaringer i relation til synspunkter i den internationale faglitteratur virker naturligt oplysende og tilstrækkeligt afstemte efter de givne sagforhold, der er under behandling i den gennemgående tekst. Førstegangsreferencer til monografier og artikler i noterne kunne dog godt have indeholdt oplysning om udgiverår, så den læser, der gerne

vil orientere sig i faglitteraturen set i et forskningshistorisk perspektiv, slap for hele tiden at skulle sidde med en finger bagerst i litteraturlisten. Til gengæld virker det måske nok lidt for studenterindforstået med henvisninger til HKN's sproglige kommentarer, udgivet som interne publikationer i hæfteformat fra studenterforlaget, Teoltryk. Ofte kunne det her indeholdte, filologiske anliggende på en mere læservenlig måde med fordel have været skrevet ud som notetext i kommentaren med sigte på den mere brede, fagligt interesserede læserkreds, som bogen også henvender sig til.

Kommentaren falder i to dele. (a) En indledning (s. 21-76) med de sædvanlige isagogiske emner, som hører sig til i en kommentar i det foreliggende format. Her vil jeg fremhæve, at der gøres op med tanken om, at den jødisk-hellenistiske, visdomsprægede johannæiske menighed skulle være sekterisk, da Joh. ifølge HKN ikke udelukker et universelt perspektiv som mission. Men sektens eksklusive selvforståelse kan da sagtens netop give anledning til at lade sit lys skinne i verden – som hos den lidt senere stærkt missionerende montanisme, der for resten nærrede en særlig forkærlighed for bl.a. Joh. Indføringen i den så karakteristiske johannæiske symbol- og billedverden under overskrifterne "Overordnede perspektiver" og "Teologiske hovedtemaer" hører efter min opfattelse til en af kommentarens mest instruktive afsnit. I relation til det litterære og kommunikative perspektiv foretager HKN her en nyttig sondring mellem "den fortalte tid" i teksten på den ene side og "fortællertiden" på den anden, og som griber ind i evangelieforfatterens og læserens fællestid. Men her som i andre tekst-semiotiske spørgsmål og greb kunne kommentaren nok have lært af for eksempel Lars Hartmans svenske Markuskommentar i to bind (udg. i KNT, hhv. 2004 og 2005).

(b) Kommentarens fortolkende del (s. 77-647) rummer ni ekskursioner, alle med relevante emner, der på en eller anden måde har relation til Joh. Jeg kunne dog med tanke på den brug, Joh. som bekendt gør af afskedstalekompositionen godt have ønsket mig en ekskursion eller et særligt afsnit med en behandling af kompositionen i Joh. set i forhold til afskedstalen som populær, litterær kategori i antikken. Der er inden for dette forskningsfelt rigtignok sket meget mere, siden Johannes Muncks franske artikel tilbage i 1950 om afskedstaler, som HKN nøjes med at henvise til (note 91, s. 443).

Hvert kommentarkapitel indledes med forfatterens egen oversættelse af det tekstafsnit, der behandles. Med mindre der af hensyn til den valgte disposition indledes med en overordnet drøftelse af den valgte afgrænsning af fortællestoffet. Oversættelsen og dér, hvor den har givet anledning til en begrundelse, mærker man tydelig en kyndig filolog. Men inddelingen af evangelieteksten i afsnit bestemmes lidt

inkonsekvent, i nogle tilfælde ud fra formale markører i tekstens litterære overflade og i andre ud fra indholdsmæssige kriterier.

I forlængelse af oversættelsen af et tekstafsnit, der i det store og hele lægger sig tæt op af DO-92, følger en kort afsnitskommentar og en temmelig omfattende detaileksegetisk vers-for-vers gennemgang af sproglige og semantiske forhold og problemstillinger. Men, bortset fra behandlingen af skriftets prolog og afskedstale, som efter min mening hører til kommentarens mere vellykkede eksegetisk-teologiske sider, forekommer det mig, at den lovede perspektivering gennemgående fortoner sig i det akkumulerede, detaileksegetiske mængdestof. I forhold hertil kunne det overordnede forkyndende og dermed kommunikative sigte, som allerede tidligere antydte, godt have været trukket noget tydeligere frem.

Det forekommer mig, at detaileksegesen svinger noget løst og vilkårligt mellem en overvejende beskrivende, nærmest genfortællende fremstilling af mindre enkeltepisoder på det fortællende plan, og i mindre omfang en beskrivelse af mere overgribende perspektiver på teksten. Det sidstnævnte niveau bliver hos HKN meget ofte kun til en sporadisk og underordnet markering (skønt glosen "læseren/læserne" er nævnt mindst 56 gange i kommentaren). For eksempel i afsnittet om tempelrensningen, hvor den karakteristisk johannæiske dobbelttydighed i Jesu svar (2,19f.) nok hænges op på hhv. de jødiske tilhørere i teksten med den forkerte forståelse og læseren af teksten med den rigtige forståelse. Men denne væsentlige differentiering set i en tekst som "forkyndende litteratur" kunne med fordel have været trukket tydeligere frem i den indledende helhedseksegese til afsnittet, og ikke blot dybt inde i detaileksegesen, delvis begravet i en note (note 62, s. 137).

Endnu et eksempel på, at den litterær-teologiske læsning i kommentaren gennemgående lever et noget tilbagelænet liv, findes i behandlingen af den rolle, dåben spiller/ikke spiller i Joh. Som bekendt nævner Joh. ikke et ord om, at Jesus blev døbt af Døberen. Hvorfor ikke? HKN synes ikke at være i tvivl, for han går uden videre ud fra, at "begivenheden forudsættes", og at "evangelisten indirekte bevidner traditionen om Jesu dåb" (s. 109). Det kan man selvfølgelig hævde, især hvis man tænker de synoptiske dåbsfortællinger med, som evangelisten og læseren muligvis var/muligvis ikke var bekendt med. Det skal tilføjes, at HKN udlægger den johannæiske fortælling om mødet mellem Jesus og Johannes Døberen som en fortælling, evangelisten har fortalt for at sætte fokus på Døberen som autoriseret vidne om, hvem Jesus var. Det gøres gældende, at fortællingen dermed munder ud i "en central johannæisk trosbekendelse og dermed også ud i et vidnesbyrd om Jesus" (s. 109). Imidlertid kommer HKN ikke ret

meget ud over tekstens fortalte tid de næste to gange, han forholder sig til dåben i Joh.

I Jesu samtale med Nikodemus anerkender HKN, at evangelisten sigter til dåben med vendingen "født af vand og ånd" (3,5) som "noget andet og mere end Johannesdåben" (s. 148). Evangelisten nævner i forbigående, at Jesus døbte (3,22). Her nøjes HKN med at notere, at forholdet mellem Jesu dåb og Døberens dåb ikke tydeliggøres, fordi evangelisten skal frem til at lade Døberen aflægge sit sidste vidnesbyrd om Jesus (s. 162). Men i de indledende bemærkninger (4,1-6), der leder op til den efterfølgende fortælling om Jesu møde med den sameritanske kvinde, finder HKN dog ikke anledning til at opholde sig ved evangelistens ubegrundede, men ikke desto mindre temmelig iøjnefaldende præcisering om, at det altså ikke var Jesus selv, men derimod hans disciple, der døbte (4,2, s.175-176). Måske kunne denne udeladelse hos HKN bero på, at kommentaren til stedet allerede tidligere indgår i en note (note 27, s. 148) i forbindelse med begrebsparret "vand og ånd" (3,5). Noten henviser bl.a. til HKN's artikel fra 1982 om "Dåbsforståelsen i Johannesevangeliet", hvor det ved nærmere eftersyn viser sig, at HKN her forstår 3,22.26 og 4,1-2 som tekster, der ikke spiller på den kristne dåb. I modsat fald ville det være det samme som at gå ind på "en anakronisme, som evangelisten netop synes at være på vagt overfor" (idem, s. 81). Men denne vinkel tages ikke op i kommentaren.

Her, men rigtignok også flere andre steder i kommentaren, kunne det have været nyttigt med en mere gennemført sondring mellem tekstens forskellige tider eller verdener. Det vil sige, man her med henblik på den nævnte meta-tekst om dåben med fordel kunne skelne mellem den historiske verden (dåben i den tids døberbevægelser), den fortalte verden (disciplenes dåbspraksis før den kristne påske) og fortælleverden (den præciserende bemærkning efter påske til læseren om dåben). I den johannæiske symbolverden synes da også Jesu korsdød med omtalen af "vand og blod" fra spydsåret i Jesu side (19,34) at være farvet af en sakramental indforståethed, som den johannæiske menighedskreds sikkert har været fortrolig med. HKN lader dog på uklar vis det sakramentale motiv være underordnet et soteriologisk. Men det skulle ikke overraske, om det sakramentale og det soteriologiske i Joh. netop viser sig at træde frem som to sider af samme sag.

Selv om kommentaren som nævnt har en fin indføring i det johannæiske begrebsunivers (s. 57-73), kunne jeg godt have ønsket mig nogle generelle overvejelser over Joh. som en tekst med et udpræget religiøst sprog. Herunder betragtninger over forholdet mellem faktisk, informativ sprogbrug og fiktiv, metaforisk-poetisk sprogbrug. Det høje narrative symbolplan hos Joh., vil jeg mene, kalder helt op-

lagt på den type overvejelser med deraf følgende konsekvenser for fortolkningen af teksten. For eksempel synes kommentaren i mine øjne at omgå det udprægede mytiske stof, som var der tale om historiske begivenheder. Kun i eet tilfælde har jeg fundet, at der tages et forbehold over for et undermotivs historicitet. I beretningen om tilfangetagelsen i Getsemane hedder det i kommentaren om modstanderne, der kastes til jorden, da de hører Jesus sige, "det er mig" (19,6), at den beskrevne hændelse helt "indlysende ikke kan betragtes som historisk" (s. 556). Hvorfor får vi lige pludselig først på dette se- ne sted i kommentaren et forbehold over for en faktuel og før-videnskabelig læsning af teksten, når for eksempel underne i den såkaldte tegndel i Joh. kommenteres, som om de ud over at tjene et oplagt literær-teologisk sigte desuden lige så godt kunne referere til faktuelle begivenheder?

Alt efter anskuelse med hensyn til bibelsyn og teologi kan man som læser enten glæde sig over eller undre sig over, at kommentaren generelt er noget forsigtig og midtsøgende i sin omgang med Joh. Som hjælpemiddel til forberedelse af for eksempel prædikener og studiekredse over Joh. appellerer kommentaren ifølge min vurdering derfor nok mest til bibelfortolkere med et konservativt syn. Men samtidig gælder, at kommentaren på grund af sin meget velkrevne tekst, over- skuelige opbygning og almen eksegetiske analyse og drøftelse sam- tidig byder sig til som et udmærket og sikkert længe savnet dansk hjælperedskab i studenters elementære indføring i og arbejde med den johannæiske tekst.

